

Universitetspædagogikkens barndom – og DUN's

Per Fibæk Laursen

Initiativet til oprettelsen af Dansk Universitetspædagogisk Netværk blev taget i foråret 1993. Universitetspædagogikken havde allerede da 25 år på bagen i Danmark. Her fortælles historien om DUN's oprettelse.

Begyndelsen i 1960'erne på Københavns Universitet

Universitetspædagogikken i Danmark er et barn af de moderniseringsbestrebelse, der fandt sted på de danske universiteter fra slutningen af 1960'erne, og som studenteroprøret for alvor satte fart i. I direkte forstand var der ganske vist kun beskedne forbindelse mellem studenteroprør og universitetspædagogik: krav om bedre undervisning indgik i kritikken af universitetet, men var ikke blandt de højst prioriterede. Men universitetspædagogikken var i høj grad indirekte præget af studenteroprøret.

De første initiativer blev taget i 1967 i et samarbejde mellem Københavns Universitets rektor Mogens Fog, studenterrådet og kandidatstipendiat i pædagogik Ole B. Thomsen, og de første pædagogiske kurser for lærere blev afholdt samme år. Ole B. Thomsen var oprindelig jurist og embedsmand i Undervisningsministeriet, men havde videreuddannet sig i pædagogik og var fra 1965 tilknyttet Københavns Universitet¹.

Nogle hovedtræk i denne begyndelse på den danske universitetspædagogik kom til at præge områdets udvikling også på andre universiteter i flere årtier. Drivkraften i det universitetspædagogiske arbejde var en alliance mellem studerende, der ønskede bedre undervisning, og universitetsledelser som ønskede modernisering, og som gerne ville komme forventninger fra studerende og det omgivende samfund i møde. Kendetegnende for den senere udvikling var det også, at den primære aktivitet var kurser. Symptomatisk var det måske også, at det hele blev startet af en mediciner (Mogens Fog) og en jurist (Ole B. Thomsen). I hvert fald blev det tydeligt i den efterfølgende udvikling, at universiteternes professionsuddannelser (jura, medicin, erhvervsøkonomi, ingeniørfag m.m.) tog mere positivt mod ideen end magisteruddannelserne inden for humaniora og naturvidenskab.

Etableringen i 70'erne

Kort efter universitetspædagogikkens fødsel på Københavns Universitet blev der udviklet tilsvarende aktiviteter på andre universiteter, først og fremmest på Handelshøjskolen i København og på Danmarks Tekniske Universitet. Universitetscentre i Roskilde og Aalborg åbnede i henholdsvis 1972 og -74 og var grundlagt på en kritik af de "gamle" universiteters undervisnings- og studieformer og på en vision om et alternativ i form af projektor organiseret gruppearbejde og udgjorde dermed et særligt og markant indslag i den danske universitetspædagogik.

Der var adskillige væsentlige problemer omkring universitetspædagogikkens fødsel og etablering, og flere af dem kom til at gøre sig gældende også i de efterfølgende årtier. Lad mig nævne de tre væsentligste:

Første problem: Faste lærere ikke begejstrede

Flertallet af de faste universitetslærere var mildt sagt ikke begejstrede ved tanken om at skulle på pædagogisk kursus. Kun et lille mindretal af denne gruppe deltog i kursusaktiviteterne, mens timelærerne og de unge lærere var mere positive. Mærkeligt var det ikke, for aktiviteterne var jo udsprunget af en kritik af undervisningen hos de faste lærere, og det var vel kun menneskeligt, at de

ikke uden videre tog denne kritik til sig og meldte sig som kursusedtagere hos kritikerne i håb om at kunne forbedre sig. En god del almindelig reaktion og forstokkethed var der vel i holdningen, men der var også mere principielle og fornuftige grunde til at være betænkelig ved den nye universitetspædagogiske kursusvirksomhed.

En del af modstanden mod ”pædagogiseringen” af universitetet havde åndelige rødder i det tyske humboldt’ske universitetsideal. I følge det skulle universitetsvirksomhed være en samtale mellem ligestillede parter om emner af fælles interesse. Samtaler mellem ligestillede har ikke brug for pædagogik, som beskæftiger sig med asymmetriske relationer, hvor en voksen eller mere-vidende opdrager eller underviser børn eller mindre-vidende. Derfor så man praktisk pædagogik som noget, der hørte hjemme i folkeskolen, knapt i gymnasiet og i hvert fald ikke på universitetetⁱⁱ. Studerende forventedes at være så interesserede, selvstændige og ihærdige, at de ikke havde brug for en pædagogisk undervisning. I parentes skal det bemærkes, at praksis som regel ikke levede op til idealerne, men var præget af forelæsninger, vilkårlig autoritetsudøvelse og ringe grad af fællesskab mellem lærere og studerende.

Den universitetspædagogiske kursusvirksomhed blev oplevet som et anslag mod universiteternes klassiske idealer, men også som et anslag mod de faste læreres status. Ikke blot af de faste lærere selv, men også af studerende og offentlighed blev kurserne oplevet som et, måske velfortjent, angreb på en traditionel autoritetsposition. Helt op i 90’erne kunne man i universitets- og dagblade læse artikler om de universitetspædagogiske kurser med synsvinklen, at nu skal universitetslærerne på skolebænken. Underforstået: og de har rigtig godt af at blive pillet ned fra katederet.

Andet problem: Kun kurser

Et andet problem, som var til stede omkring universitetspædagogikkens begyndelse, og som til dels gør sig gældende den dag i dag, var, at virksomheden alt overvejende var begrænset til kurser. Ganske vist var de dengang meget få professionelle universitetspædagoger udmærket klar over, at hvis det hele skulle batte noget, måtte man langt bredere og mere dybtgående reformere universiteternes uddannelser. Men i praksis havde man svært ved at komme igennem med andet end kurser. Selv om kurserne også mødte modstand, var det trods alt en acceptabel tanke i universitetsverdenen, at ligesom mange havde brug for redskabsfærdigheder uden for deres fag (statistik, engelsk og senere IT), så måtte man også kunne noget pædagogik, så man kunne undervise på et håndværksmæssigt acceptabelt niveau.

Kun meget få på de ”gamle” universiteter og højere læreanstalter forestillede sig muligheden af kritisk at revurdere og udvikle universiteternes uddannelsesvirksomhed ud fra pædagogiske principper og idealer. Med åbningen af RUC og AUC kom der ganske vist en markant manifestation af, at der faktisk var nogle, som havde sådanne forestillinger, og at de også havde magt til at få dem gennemført. Igennem en lang periode forblev de projektpædagogiske principper fra de to nye universitetscentre dog uden større virkning på hovedparten af de danske universiteter og højere læreanstalter.

Tredje problem: Svært at placere organisatorisk

Endnu et problem var tydeligt allerede fra begyndelsen og skulle vise sig svært at løse tilfredsstillende også på længere sigt, nemlig den organisatoriske placering af universitetspædagogikken. Hensynet til en sammenhæng mellem pædagogikken og universitetets almindelige udviklingsstrategi talte for, at universitetspædagogikken fik status som en stabsfunktion tilknyttet rektoratet og bemandede med akademiske TAP’er. Men hensynet til at den skulle respekteres af universitets lærere

som en forskningsbaseret aktivitet talte for, at den blev placeret som et normalt institut med videnskabelige medarbejdere med forskning. Det ville imidlertid særligt på de fakultetsopdelte institutioner gøre det svært for universitetspædagogikken at opretholde forbindelse med og inspirere udviklingen på universitetet som helhed.

Der har gennem de 35 år været lanceret adskillige forskellige forsøg på at løse dette organisatoriske problem på de danske universiteter, og nogle universiteter har afprøvet flere af løsningsmulighederne. Der har dog endnu ikke udkrystalliseret sig nogen helt vellykket løsning på problemet.

Stagnation i 80'erne

Universitetspædagogikken var i sine første år præget af en stor optimisme og pionerånd. Moderniseringsbestrebelseerne havde medvind, og der var tiltro til, at undervisningsmetodiske og teknologiske nydannelser sammen med bedre pædagogisk kvalificering af lærerne kunne løse universiteternes pædagogiske problemer. Der udviklede sig hurtigt en omfattende pædagogisk kursusvirksomhed på flere af universiteterne og læreanstalterne samtidig med, at der blev publiceret adskilligt universitetspædagogisk litteratur, en del af det som resultat af egentlig forskning. Nogle af publikationerne var resultat af nordisk samarbejde, og Danmark havde i begyndelsen af 70'erne noget af en nordisk førerposition inden for universitetspædagogikkenⁱⁱⁱ.

Optimismen blev imidlertid hurtigt anfægtet, og allerede fra midten af 70'erne var klimaet omkring det universitetspædagogiske arbejde væsentligt forandret. Det var der i hvert fald to årsager til. Den ene var, at den almindelige samfunds- og ideologikritiske virksomhed i 70'erne satte spørgsmålstegn også ved universitetspædagogikkens tro på metodiske og teknologiske løsninger. Universitetets problemer blev set som udtryk for mere grundlæggende samfundsmæssige konflikter, og hvis universiteterne skulle stille noget om mod dem, var fundamentale reformer en forudsætning. En anden årsag var en generel stagnation eller i hvert fald afmatning i universiteternes vækst, der sidst i 60'erne og først i 70'erne havde været meget kraftig. Den generelle adgangs begrænsning blev indført i 1974, og udover at bremse ekspansionen betød den også et ændret styrkeforhold på uddannelsesmarkedet. Universiteterne behøvede ikke længere bestræbe sig så meget for at gøre sig attraktive i de studerendes øjne – de fleste steder kom der hurtigt langt flere ansøgere end studiepladser.

Stagnationen blev endnu mere udpræget i 80'erne, og i hele Bertel Haarders tid som undervisningsminister fra 1982 til 93 var universiteterne under en politisk ledelse, der måske nok krævede moderniseringer, men ofte af en anden art end den, som universiteterne var indstillet på. Helt konkret betød den strammere økonomiske situation, at universitetspædagogikkens væsentligste kundegruppe, de nyansatte lærere, skrumpede gevaldigt ind i 80'erne. De fleste steder var antallet af nyansættelser beskedent, nogle steder var det på nul og enkelte steder var antallet af nyansættelser endda negativt – også kaldet fyringer.

Der blev stadig holdt universitetspædagogiske kurser i 80'erne på alle de universiteter, hvor de var blevet etableret i 70'erne. Men megen udvikling var der ikke tale om, hverken kvalitativt eller kvantitativt. Det var overlevelse, der var på dagsordenen.

Oprettelsen af DUN i 93-94

Liv i de universitetspædagogiske klude kom der igen i begyndelsen af 90'erne, og det medførte blandt andet, at initiativet til oprettelse af Dansk Universitetspædagogisk Netværk blev taget i 1993. Det generelle politiske og økonomiske klima omkring universiteterne blev væsentligt ændret med regeringsskiftet i januar 1993, hvor de borgerlige blev afløst af en socialdemokratisk ledet regering.

For mange universitetsfolk var blot det at slippe af med Bertel Haarder som undervisningsminister et væsentligt ilt-tilskud, og regeringsskiftet blev oplevet som håb om en ny begyndelse for universiteterne. Der var udsigt til flere penge og flere nye studerende, og det ville give både muligheder og udfordringer.

Udover det generelt mildere klima for universiteterne satte to konkrete begivenheder deres præg på universitetspædagogikken og på oprettelsen af DUN, nemlig etableringen af Evalueringscentret i 1992 og indførelsen af obligatorisk pædagogisk uddannelse af universiteternes adjunkter i 1993.

Evalueringscentret blev oprettet som en selvstændighed enhed under Undervisningsministeriet med den opgave at evaluere de videregående uddannelser. Centret ændrede i 1999 navn til Evalueringsinstituttet og fik samtidig udvidet sin opgave til at omfatte hele det danske uddannelsessystem. Det blev i 1992 mødt med en betydelig skepsis i universitetsverdenen, fordi det blev set som en udefrakommende indblanding i universiteternes interne anliggender. Det vakte særlig opmærksomhed i universitetspædagogiske kredse, at en del af den opgave, som man med god ret kunne henregne til universitetspædagogikken, nemlig at vurdere universiteternes uddannelse, nu skulle varetages af en central institution uden for universiteterne. Ganske vist var oprettelsen sket i Haarders ministerperiode, men den mødte bred politiske tilslutning, så regeringsskiftet i 1993 betød ikke nogen ændring i den henseende.

Oprettelsen af Evalueringscentret blev oplevet som et utvetydigt signal fra ministerium og politikere om, at hvis universiteterne ikke selv fik tilstrækkeligt gang i de studiemæssige moderniseringsbestræbelser, så var man fra centralt hold parat til at gribe ind og sætte det i værk, som man fandt behov for. Det var ikke vanskeligt at forestille sig, at pædagogisk udvikling og pædagogisk uddannelse af universitetslærere kunne blive genstand for en ny central institution, hvis ministerium og politikere fandt universiteternes indsats på disse områder for ringe.

Den anden vigtige begivenhed var, at pædagogisk uddannelse blev obligatorisk for universiteternes adjunkter. Det skete i forbindelse med en revision af stillingsstrukturen, hvor det blev skrevet ind i aftalen mellem Finansministeriet og Akademikernes Centralorganisation, at adjunkter skulle have tilbudt en pædagogisk uddannelse, og at det var en forudsætning for fast ansættelse som lektor, at man havde gennemført en sådan uddannelse. Det var et gennembrud for universitetspædagogikken, fordi det for første gang blev et obligatorisk krav til faste universitetslærere, at man skulle have en pædagogisk uddannelse.

I dette klima af nye muligheder og underliggende trusler blev ideen om Dansk Universitetspædagogisk Netværk undfanget. De første initiativer udsprang fra en kreds af lærere fra Danmarks Tekniske Universitet, Handelshøjskolen i København, RUC og Københavns Universitet. Arne Jakobsen fra DTU var den drivende kraft både i initiativet til oprettelse af DUN og i bestyrelsesarbejdet i de første år.

Der var såvel ideelle som mere strategiske overvejelser bag initiativet. De ideelle drejede sig om, at selv om der efterhånden var universitetspædagogisk virksomhed på hovedparten af landets universiteter, var der kun lidt erfaringsudveksling og ingen forsøg på at koordinere udbygningen af området. De strategiske overvejelser handlede om, at hvis ikke universiteterne selv demonstrerede, at de var i stand til at udvikle og koordinere arbejdet, kunne man risikere et centralt indgreb fra ministeriets side.

De første drøftelser om oprettelsen af DUN foregik i maj 1993. Der var enighed om at danne et så vidt muligt ubureaukratisk netværk af alle, der arbejdede med pædagogisk udvikling og uddannelse på højere uddannelser i Danmark, hvad enten det nu var som fagpædagog, leder eller som underviser, og at arbejdet først og fremmest skulle foregå ved afholdelse af konferencer og dannelse af mindre grupper til udveksling af erfaringer. Det første arrangement blev holdt i form af en konference på Handelshøjskolen i København i marts 1994 med det brede tema pædagogisk udvikling. Der kom cirka 120 deltagere fra 21 uddannelsesinstitutioner, og dette fremmøde blev naturligvis opfattet som en bekræftelse på, at der var behov for DUN. Den stiftende generalforsamling blev holdt den 13. juni 1994 på Københavns Universitet Amager, og de nye vedtægter definerede DUN som et netværk af højere uddannelsesinstitutioner i Danmark finansieret ved et bidrag fra de deltagende institutioner og med adgang for enhver interesseret universitetslærer til at blive optaget på DUN's adresseliste.

I de første år holdt DUN 3-4 konferencer pr år. Blandt temaerne var de højere uddannelsers samfundsmæssige rolle, universiteternes virksomhedskultur, evaluering af undervisning og pædagogisk uddannelse af adjunkter. Til de første adskillige arrangementer var deltagerantallet på 100 eller derover, men dog med faldende tendens, hvilket fik DUN til efterhånden at lægge hovedvægten på et større årligt arrangement. Foruden at holde konferencerne udgav DUN en 1995 en rapport "Udvikling af undervisning"^{iv}, som indeholdt en oversigt over de mange initiativer, der var i gang på danske universiteter angående kvalitetsudvikling, evaluering af undervisning og pædagogisk uddannelse af lærere.

Fremtiden

Vurderet i forhold til intentionerne bag oprettelsen af DUN har netværket været en succes. Der er etableret en langt højere grad af erfaringsudveksling mellem danske universitetspædagoger, end der var for 10 år siden. Hele området er blevet konsolideret og yderligere udbygget på universiteterne, og den universitetspædagogiske virksomhed er forblevet i universiteternes eget regi og er ikke blevet overtaget af nogen central institution.

Lad mig give nogle bud på, hvad der er behov for i fremtiden for universitetspædagogikken som helhed – med håb om, at DUN kan bidrage til, at det bliver virkeliggjort:

Undervisningsmæssige meriter i karriereforløbet: En væsentlig årsag til, at det gennem hele perioden har været vanskeligt at engagere den store gruppe af faste universitetslærere i kvalitetsudvikling af undervisning, er, at undervisningsmæssige meriter ikke tæller i karriereforløbet. Man bliver ikke fastansat, og man avancerer ikke på baggrund af sin undervisningsmæssige indsats. Det var ganske vist en intention bag den ændrede stillingsstruktur i 1993, at den undervisningsmæssige indsats skulle tælle ved lektoransættelse. Så vidt jeg kan vurdere, har kravet om pædagogisk uddannelse imidlertid ikke ført til, at man lægger nogen vægt på kvaliteten af de undervisningsmæssige meriter, når man skal vælge mellem ansøgerne. Det er stadig de forskningsmæssige kvalifikationer, der er altafgørende. Universitetslærere er som andre mennesker: de lægger hovedvægten af deres indsats, hvor der er udsigt til belønning. Hvis man virkelig tog hensyn til undervisningsmæssige kvalifikationer ved fastansættelser, tror jeg, at man hurtigt kunne få universitetslærere til at opprioritere arbejdet med pædagogisk udvikling.

Forskning: Selv om den universitetspædagogiske kursusvirksomhed efterhånden har et betydeligt omfang, er den danske forskning på området stadig beskedent. Nogle af kursusunderviserne forsker ikke, andre forsker i emner uden relation til universiteternes uddannelser. En af årsagerne til at uni-

versitetspædagogikken kun langsomt har opbygget status og gennemslagskraft er, at den er forholdsvis dårligt forskningsmæssigt underbygget og sikkert også af ringere kvalitet, end den kunne være, hvis der var større forskningsmæssig baggrund. Der trænges til flere forskningsresultater og færre meninger og modefænomener.

Strategisk udvikling: Ved universitetspædagogikkens begyndelse i Danmark for 35 år siden var der tydelig ledelsesmæssig opbakning og forventning om, at pædagogikken skulle udgøre et vigtigt led i universitetets almindelige moderniseringsbestræbelser. I dag er der ikke dette tætte samarbejde på de fleste universiteter mellem ledelsesmæssige bestræbelser på at udvikle uddannelserne og det universitetspædagogiske arbejde. Universitetspædagogikken har dermed status som noget, der kun er relevant for den enkelte lærers udvikling. Den ville stå langt stærkere, hvis den også havde betydning for institutionernes udvikling.

Det er gået langsomt, men sikkert fremad med det universitetspædagogiske arbejde i Danmark. Det gælder, hvis man betragter de hele den 35-årige periode, og det gælder specielt, hvis man betragter de sidste 10 år, hvor DUN har spillet en rolle. Det lover godt for fremtiden!

Per Fibæk Laursen var med til at oprette DUN og var medlem af bestyrelsen i de første syv år med (vistnok!) et enkelt års afbrydelse

ⁱ Sven Erik Nordenbo: Pædagogik, i Københavns Universitet 1479-1979, bd X, Gad, København, 1980s. 298 ff

ⁱⁱ K. Grue-Sørensen: Kritiske betragtninger over universitetspædagogikken, Gyldendal, København 1969.

ⁱⁱⁱ Handal, Holmström & Thomsen: Universitetsundervisning, Akademisk Forlag, København, 1973.

^{iv} DUN: Udvikling af undervisning: en oversigt over aktuelle initiativer på højere uddannelser i Danmark, 1995.